

Lid og Saurås, to fangeleirer for sovjetiske krigsfanger i Åsane, Bergen

Dette skrives fordi 27 døde mennesker fortjener sin heder, sin etterskrift for den lidelse de erfarte i fangeleirer i Åsane. Dette var sovjetiske krigsfanger, sendt hit av en militærmakt til et fremmed land for å arbeide. For mange ble dette deres grav på fremmed jord.

Krigen kom til Sovjetunionen 22. juni 1941. 1,5 millioner fanger ble tatt i de første månedene av krigen. Avgjørelsen om å bruke krigsfangene i arbeid ble tatt i oktober 1941. Krigsfangene ble sendt fra det tyske riket til Norge for å arbeide på krigsanlegg. Dette var ifølge Genèvekonvensjonen ikke tillatt, men dette brydde ikke Hitler seg om.

De første krigsfangene kom til Gravdal i mai 1942. Hovedinnrykket kom så i oktober 1942. Da kom flere hundre fanger til hver av de største leirene i fylket: Laksevåg, Fjell og Lid. Lid ble den tredje største fangeleiren i fylket med ca. 500 fanger. Det ble til slutt 30 leirer i Hordaland, med totalt 4000 fanger.

Det var stor forskjell på fangeleirene i fylket. I noen leirer var det slag og spark daglig, og en kunne bli skutt for mindre forseelser. I andre fangeleirer forekom det nesten ikke mishandling. Leirene i Åsane var av ulik art. Saurås var en ”bra” leir, mens leiren på Lid var en av de aller verste fangeleirene i hele fylket. Fangeleiren på Liarinden var en Organisation Todt leir. Denne byggeorganisasjonen var halvmilitær og fungerte som en hovedentreprenør, den engasjerte tyske og lokale firma i byggearbeid på veier, flyplasser og militære befestninger. Atlanterhavsvollen var et stort prosjekt fra Hitler. Hele norskekysten skulle fylles med kystfort for å stoppe en eventuell invasjon fra England. I Åsane fantes Tellevik kystfort, forsvarsstillinger mot sjøen, bunkere for ammunisjon og mye annet.

Fangeleiren på Lid besto av fem brakker, derav tre mannskapsbrakker, en kjøkkenbrakke og en kombinert vaskebrakke/latrine. Det var to vaktårn med lyskastere. En skulle tro at de tyske militære ville gjemme bort en fangeleir, men årsaken til at den var så synlig, var mest for å avdekke om fanger prøvde å rømme. Arbeidet på de tyske forsvarsstillingene var så viktig og hastet slik at fangene ble drevet hardt. Da de kom til Norge, var de allerede utsultet etter lang tid i fangenskap i Polen og Tyskland. Så ble de drevet som kveg til arbeid med stein og sement og med så lite mat at de levde akkurat på sultegrensen. Da prøver enhver person å rømme vekk fra galskapen. Den første tiden i Lidleiren skulle vise seg å bli fatal for fangene.

Et år senere, i slutten av 1943, kom en annen fangeleir – som ble etablert rett nedenfor Åsanekyrkja. Dette var også en Organisation Todt-leir med færre fanger, ca. 150-200 mann. Denne leiren var vesentlig bedre enn Lid, her var det lite mishandling og det var derfor få som forsøkte å rømme.

Sauråsleiren. Fotografi tatt fra et vakttårn av en ukjent tysk soldat. Fra Helge Sundes samling.

Det var tre brakker i Sauråsleiren, i den midterste var kjøkkenet. I de to andre brakkene bodde det ca. 100 fanger. Inni brakken var det en lang gang i midten med små rom på hver side, hvert rom hadde treetasjes køyesenger. Det var dobbelt piggtrådgjerde rundt leiren der vaktene gikk om natten. På fotografiet til venstre ovenfor latrinen ser en et vakttårn. Utenfor hovedinngangen står et skilderhus med vakt.

En arbeidskommando bodde fra våren 1944 en periode på Åstveit. Der golfbanen er i dag, var det brakker på en mindre del, og der bodde det ca. 10 krigsfanger som arbeidet på staller. På Haukåsmynen var det krigsfanger en periode, også der ca. 10 stk.

De sovjetiske krigsfangene fikk det tyngste arbeidet i forbindelse med byggingen av bunkere og forsvarsverk. De arbeidet fra kl. 8 til 18 alle dager unntatt søndag. Fangene arbeidet flere steder i Åsane, det vil si på alle steder hvor tyskerne trengte hjelp til graving eller steinarbeid. Spader og trillebår var de eneste redskapene fangene fikk bruke. Fangene på Lid arbeidet blant annet på Tellevik kystfort og på Storåsen, hvor det fremdeles ligger tre bunkere. I Eidsvåg ble det bygget bunkere på Vollane 1, der Rema 1000-butikken nå ligger, og de grov grøfter for kabler som gikk mellom bunkerne der til Øvre Eide. Fangene lagde også veier, for eksempel den påbegynte veien fra Hjortland til Gaupås. Dessuten arbeidet de på Myrdal, Breistein og de ble sett på Hylkjekaien også. Disse krigsfangene arbeidet altså nær sagt overalt i Åsane.

Mange åsabuer så dem komme subbene på vei fra eller til arbeid. De måtte gå lange avstander, for dem var lastebiler sjelden vare. Fra Saurås til Salhus er det langt å gå for en som ikke har fått nok mat, og som ofte måtte gå i våte klær og vite at han skal til tungt arbeid. Fangene var ofte våte, og det var bare en ovn på hvert rom i fangebrakken. Når 10-15 mann skulle tørke sine klær på en ovn, måtte mange gå våte til neste dags arbeid. De dusjet en gang i uken, da ble klærne satt inn i et varmerom til lus og annet utøy forsvant. Så tok de på seg klærne igjen, uten å få dem vasket. De gikk altså i de samme klærne nesten hele tiden, mange brukte samme uniformen fra da de ble tatt til fange i 1942 til freden i 1945. De var merket på uniformen på ryggen med bokstavene SU. Noen åsabuer la matpakker ved veien hvor fangene

gikk, og da kunne det hende at det lå en fin utskåret trefugl der etterpå. Mange åsabuer har den dag i dag slike utskårne trefugler, tobakkskrin eller ringer som de fikk som takk for hjelpen.

Nordmenn fikk mest kontakt med fangene når de var på arbeid. En matpakke og et vennlig smil var til stor hjelp og oppmuntring for en som bare så piggrådgerder og vakter med gevær. Vakter så ofte vekk når nordmenn gav fangene mat. Når det kom til stykket, var de fleste vaktene ganske positivt innstilt til fangene. Det var over 40 vakter i Lidleiren, som selv var tvangsutskrevet til denne militærtjenesten. En del var polakker som ikke hadde noe interesse for nazismens sak. Disse vaktene så lidelsene som fangene gjennomgikk, og følte stor avmakt for at de ikke kunne hjelpe dem. Redselen for at en offiser kunne se at de lot fanger få mat, var der hele tiden. Da ville de selv bli satt i fengsel og kanskje havne på østfronten.

Viktor Steinsland fra Breistein og hans to år yngre bror gav russerne mat. Han sier at noen tyske vakter var greie, enkelte ikke. Det var noen tyske offiserer som var verst. To av dem het Busch og Brandthof. De hadde henholdsvis en svart og en hvit hest og bodde på Haukåsmynen. En gang Viktor og moren kom med en kartong poteter og en kartong sild til fangene, kom tilfeldigvis en av offiserene ridende. Han ble sint og bad dem om å komme seg hjem med kartongene. Da sa moren til ham: *Du er et veldig ondt menneske*. Da trakk han pistolen og truet dem. De skjønnte at det bare var å adlyde, så de tok maten med seg og gikk bortover. Da skjøt offiseren mellom dem, uten å treffe. Maten gav de senere til en norsk formann, som skulle gi den videre til fangene.

To norske kvinner ble tatt da de gav mat til fangene på vei til Salhus. Borghild Haaland og Martha Rasmussen på Mjølkeråen ble tatt 11. november 1942. Heldigvis ble de løslatt fra Bergen Kretsfengsel etter ti dager. Det gikk verre da Arnold Olsen på Hylkje gav en matpakke til fanger på vei til arbeid. En av de få onde vaktene så ham, noe som førte til at Arnold Olsen måtte sitte i Espeland fangeleir i tre måneder. Tyskerne hadde begynt å gi strengere straffer. Det gikk svært ille for de to kvinnene på 22 år som hadde gitt matpakker, og den ene i tillegg hadde gitt et brev til en russisk offiser. Bjørg Selvik og Nordis Breistein ble tatt 7. april 1943 og ble først sendt til Espeland fangeleir, deretter til Grini fangeleir. De fikk et og et halvt år i fangeleirer for å ha gitt fanger mat og et brev! Magny Angeltveit og broren gikk med mat til fangene som arbeidet på Ulset. En dag kom en offiser på inspeksjon og da måtte Magny legge hodet på hoggestabben. Offiseren tok en øks i hendene og sa at hun ville bli halshugget hvis hun fortsatte å gi fanger mat. Hun var da 11 år.

Det fantes en forordning over hvor mye hver fange skulle få av fett, brød og sukker i uka. Den ble ikke fulgt og hadde en i tillegg tungt arbeid, svant kreftene hen. Fangene kranglet om å få gå ytterst i rekkene, da de lette etter mat langs veikanten. Det sies at de var så sultne at noen spiste mark. En fange gikk ut av rekkene i Litleåsveien for å hente litt poteter i åkeren. Han ville ha flere og flere poteter og vakten ropte på ham. Da tok vaktens tålmodighet slutt, og han skjøt russeren der og da. Vakter hadde lov til å skyte en fange hvis han prøvde å rømme. Dette utnyttet noen sadistiske vakter, de rapporterte bare: *En fange død ved fluktforsøk!*, og dette ble skrevet på dødskortet. En annen fange som fikk mat på Rolland gård, ble tatt, og en offiser skjøt ham ute i marken.

Massehenrettelser av krigsfanger i Åsane.

Øyenvitne forteller om tysker- nes grusomheter.

En behøver ikke gå langt for å finne stadig mer opprivende eksempler på tyskerens grusomheter overfor forsvarsløse fanger. En mann som i lengere tid har arbeidet i nærheten av Hjortlandsmyren i Åsane, hvor det var russiske krigsfanger, kan fortelle om den rå og grusomme opptreden av de tyske vokterne.

Han forteller at det hørte til dagens orden at russere som arbeidet på utekommandoer kom tilbake med en eller flere av sine kamerater som lik.

Stadig var det henrettelser ved skyting. Et tilfelle som han selv hadde høve til å være vitne til var at 9 uskyldige russere ble henrettet sammen med 2 kamerater som var grepet i fluktforsøk. Det var forferdelig å se hvordan de stakars menneskene måtte kaste av seg troyene og ta oppstilling foran eksekusjonspelotongen. De gjorde det rolig og behersket, ikke en mine røpet deres følelser. Så falt skuddene — —.

Når det kom nye fanger til leiren, ble de fratatt sine gode russiske støvler og fikk et par dårlige klogger i stedet. Det var om vinteren, og det lå opp til en halv meter snø. Han forteller at han bare en gang har sett en russer rope hvordan det gikk inn på ham å se sine kamerater mishandlet og drept. Det var da 11 russere skulle begraves etter henrettingen. En av de russiske fangene som var med for å gjøre dette, ble da tilsvindelende gal av påkjenningen, han satte på sprang bort fra leiren. Vaktene ble alarmert, og dagen etter fant vi den rømte russer utenfor hovedporten. Hodet og ansiktet var en eneste blodpol.

antagelig slått inn med geværkollben.

Tyskerne drepte uten videre fanger som intet galt hadde gjort. Vi fant for eksempel ved et tilfelle en russer som var skutt i nakken mens han lå ved en bekk og drakk vann. Han hadde antagelig gått ned uten å be om lov, og dermed var han solgt. Likeledes skjøt de ned en russer som hadde samlet et fange ved i skogen. Da de kjørte liket inn i leiren, hadde hann ennå vedfanget i armene.

De drepte ble utstillet på appellplassen til skrekk og advarsel for han enno vedfanget i armene.

Det er å håpe at disse udyr i menneskeskikkelse, de tyske sadister, er blitt grepet og får stå tilrette for sine handlinger.

Arbeidet 19. juni 1945.

Lid var den nest verste fangeleiren i hele fylket fordi leirledelsen styrte med jernhånd. Fangebehandlingen kunne være meget human i leirene, men ville leirledelsen mishandle og

drepe, så kunne de gjøre det. Fangene ville rømme fordi de hadde en uutholdelig situasjon med mishandling og lite mat. Ble de syke, måtte de allikevel ut på arbeid. I Lidleiren ble dette en ond sirkel. Fanger rømte, de ble tatt og skutt, forholdene ble verre, nye ville da rømme, flere ble skutt ...

Mange klarte å rømme i den første tiden etter at de kom til Åsane. De så nå muligheten til å få hjelp av nordmenn og gjemme seg. Det følgende er det verste som skjedde for krigsfanger under hele krigen i dette fylket. Det begynte da to fanger rømte fra arbeidet ved Lidleiren over til en gård nær Gaupås. De fikk noe mat og la seg til i låven, dessverre ble mannen på gården etter hvert så redd at han ringte til det tyske militæret. Slektninger sier at grunnen var frykt for hva Gestapo kunne gjøre med kona og barna hvis det ble oppdaget. Det var oppslag i aviser og i nærheten av fangeleiren der det stod at det kunne medføre dødsstraff hvis en hjalp fanger med blant annet mat eller husly.

Bergens Tidende

SAMMENSLUTTET MED BERGENSPOSTEN

Nr. 95 Lørdag 25. april 1942 75 årg.

Kunstarbeider utført av krigsmarinen i Bergen

Vestkystens frontsoldater stiller ut...

Bergens kommandant, sjokaptajn Strasser, har i Raemus Meyers samlinger, i nærvær av innbudne gjester fra forsvarsmakten og representanter fra de tyske og norske myndigheter, åpnet en utstilling av kunst og kunsthåndverk. Utstillingen er resultatet av en lønnskampanje for krigsmarinens frontsoldater, som har utført arbeidet i Fritholm. Og det er forbausende å legge merke til den høge kvaliteten som preger hvert eneste av de utstilte arbeider, og den omhu man har vist ved valg av utstillingen i de vakre og representative lokaler.

Kaptajn Strasser understreket i sin åpningstale hva marinens soldater har gjort gjennom disse sine arbeider.

— Vi innhiller oss ikke på at vi her blir sunnt av verdensbetydning, uttalte han. Vi har bare villet gi et lite bevis for de tyske soldaters åndelige og kulturelle nivå. Dessuten håper vi at utstillingen vil kunne bidra til en øket forståelse hos nasjonene av det tyske folks kultur og denne kulturs nære slektskap med deres egen.

Kaptajn Strasser understreket også hvordan det høge kulturelle nivå som denne utstilling av tysk soldatkunst

Sjokaptajn Strasser under åpningstalen.

fortalte om var uttrykk for en av de viktigste og mest avgjørende faktorer for Tysklands kraft og styrke — så vel ved de militære frontene som ved hjemmefronten.

Utstillingen holdes Åpen til 4. mai.

Den fiendtlige hæren lider nye alvorlige nederlag

TYSKE UBÅTER SENKER

Berlin, 24. N.T.B. Fra den Führers hovedkvarter har overkommandoen for den tyske forsvarsmakt fredag sendt ut dette kommuniqué:

På den sørlige del av vestfronten var tyske angreps- og støttrupper i Donets-området kronet med hell. I sjøområdet ved Novorossiak ble et sovjetisk skip og to handelskip beskadiget ved bombetrefere. På det sørlige frontavsnitt ble en av det fiendtlige gruppe tilhørt på Volchovfronten etter flere dagers kamp. Kamplyt angrep havneanleggene i Murmask og skadet et handelskip ved bombetrefere. Under opprykkning i området bak fronten (linjetjerne) angreps avdelinger en sterkt væpnet bolsjevikisk bande. I Lapland avviste tyske alpejegerer flere fiendtlige angrep og tilføjet store tap.

I Middelhavet senket tyske ubåter to transportskip på til sammen 12.000 tonn og tre kystskip i den britiske tilførselstråkket.

Forbudt å omgås krigsfanger.

Dødsstraff for å hjelpe dem til flukt

Oslo, 24. N.T.B.: Norske statsborgere har i den siste tid flere ganger søkt omgang med krigsfanger, dels stulket nytelsesmidler til dem, og i nogen tilfelle hjulpet dem til å flykte. Det gjøres oppmerksom på at alene omgang med krigsfanger er forbudt og straffes med tuktilens eller forordning av 21. september 1941.

Den som dessuten hjelper en krigsfange til å flykte eller gir ham husly, klær og mat eller lignende, må i følge straffeforskriften paragraf 91 b, regne med dødsstraff for begunstigelse av fienden. Befolkningen advares i dens egen interesse mot å begå handlinger av denne art, da straffeforskriften vil komme til anvendelse med største strenghet.

Krigen uten konjunkturer.

Børsenes horisontale bevegelse fortsetter - Sterke motforholdsregler mot inflasjon i U.S.A. - „Pengepolitiske retningslinjer“.

De fleste berørte i all fall de som betyr noget som mål for konjunkturretningen fortsetter sin utvikling etter den samme horisontale linje som før. De gir ikke så lite som værpriene noen plass pekeplan om i hvilken retning den forretningsmessige utvikling går. Man vet ikke om det finnes et sammenhengende eller snøballende økonomisk forstand. Betyr det at all økonomisk bevegelse i gammel forstand er eliminert? Eller er det bare uttrykk for den fullstendige korthet som krigen har medført på alle områder? Det er vanskelig å avgjøre spørsmålet på atende fot. At all konjunkturbegrevelse skulle være eliminert kan man uten videre se bort fra. Det er bare tæskelig hvis man var i stand til å kontrollere produksjonen, handelen og prisen til fulle tilgjengelighet, og derfor også den kapitalmarknaden. Finansdepartementet har utarbeidet en plan for å møte disse utfordringene. Det vil kanskje stå i samfunnsdebatten om å beholde den gamle form for. Man ser også at de økonomiske angreps kriser med voksende dybde og oppringende priser og arbeidsledighet nå vekk. Utan tvil vil man også ved statens mellomkomst nå langt i denne retning, men det må ikke på bekostning av næringsens frihet og vil i allefall være svært mot en statsdirigering av økonomien i langt større grad enn før.

Børsene i uten har som nevnt bevart sitt gamle nivå. De avviker ikke forretningslivet som før, men mer eller mindre lokale forhold i hvert enkelt land, pengemarkedet, skatter eller innlegg i næringslivet eller i selve handelsplanen. Til tross for at inflasjonen ubestridelig har økt seg vakk fra også i U.S.A., nekter aksjebørsen å ta notis av det. Forklaringen kan man finne i det faktum at den militære utvikling er i stadig stigende makt over næringslivet. I denne sak kommer en ny meddelelse som betyr ikke vil oppnått bered. Finansdepartementet har utarbeidet en plan for å møte disse utfordringene. Det vil kanskje stå i samfunnsdebatten om å beholde den gamle form for. Man ser også at de økonomiske angreps kriser med voksende dybde og oppringende priser og arbeidsledighet nå vekk. Utan tvil vil man også ved statens mellomkomst nå langt i denne retning, men det må ikke på bekostning av næringsens frihet og vil i allefall være svært mot en statsdirigering av økonomien i langt større grad enn før.

Fra Bergens Tidende 25. april 1942.

Ut fra min oversikt over 72 personer tatt i Hordaland for hjelp til russiske krigsfanger kan jeg slå fast at ingen ble skutt for hjelp til sovjetiske krigsfanger. Straffen for en tredjedel var fangeopphold på Espeland i tre måneder, noen lengre på Grini. Resten satt en-to uker i kretsfengselet.

De to rømlingene ble tatt tilbake til leiren. Så ble ytterligere ni fanger tatt ut fra rekkene. En mann på nabogården så at de tok av seg på overkroppen før de gikk ut av leiren. Alle måtte gå ned til andre siden av Hjortlandsvegen. Retterstedet var ca. 100 meter oppover bakken. Berta Trengereid sto i kjøkkenvinduet i det nærmeste huset og så det forferdelige som skjedde. Først ble ni skutt og så måtte de to siste begrave dem før de selv ble skutt. I denne forbindelse var det at en annen fange rømte og tok veien østover, og kom over til Breistein. Der kom han til et hus, de gav ham mat, og han sprang videre. I det neste huset kom han til en som var tyskervennlig. Mens rømlingen satt på kjøkkenet, gikk mannen i huset til telefonen og ringte til lensmannen som så ringte til det tyske militæret. Leirledelsen kom og hentet fangen og i bilen til fangeleiren ble han grundig slått. Så ble han skutt. Han ble liggende et par dager utenfor leiren til skrekk og advarsel for de andre fangene. Det er mange slike historier om fanger som rømmer og blir skutt. Av de 27 som ligger begravd på Åsane kirkegård, er sannsynligvis hele 20 av dem skutt. I Åsane var det en som anga en rømling, og minst en var unnfallende. Det førte til at ingen av de som rømte overlevde.

En tragisk hendelse der nordmenn var uskyldige i hendelsesforløpet, var da to fanger rømte fra Lidleiren til Jordal. Fredag 7. mai 1943 rømte Nikolaj Mosenkov, fangenummer 20744 og Nikolaj Stepanov, fangenummer 17171. Lørdag morgen oppdaget Nils Andreas Vindal, bestyrer på Vindalengården at det var stjålet 13 kg ku- og kalvekjøtt, 1 kg lutefisk, to spann melk på til sammen 22 liter og et par med gummistøvler. Han anmelder dette samme morgen. Anna Vindal som bor ved siden av, forteller at det også er borte en krukke med 5 kg kjøtt og 12 flasker med saft fra en ulåst matkjeller. Hjalmar Sørensen kan også fortelle at det er borte ca. 20 røykesild fra kjelleren hans. Han hadde hørt noen kl. 1 om natten, men de var borte da han kom for å se. Eidsvåg ortskommandantur melder at de skal sende ut militære ettersøkingsskommandoer, så det norske politiet trenger ikke å gjøre noe. Men lensmannen blir først beordret av tyskerne gjennom politifullmektigen til å reise til Tellevik for å lete etter de rømte krigsfangene. Fangene hadde holdt seg i området og brutt seg inn i et skur som entreprenør Daniel Lundekvam hadde satt opp ved Setervannet, nå kalt Sæterdalsvannet. Her har de tatt en del klær, Lundekvam oppgir et par gummistøvler, en strikkeskjorte, en dongeritrye, en dresstrye, en arbeidshatt, to par nye ullsokker og to par ullvotter. Verdien av alt er oppgitt i forklaringen til Lundekvam. Han sier at han fant noen poteter og en kork fra en saftflaske på veien opp til skuret. Søndag 9. mai eller mandag 10. mai har fangene Nikolai Mosenkov og Nikolai Stepanov, begitt seg ned til Hjortland. Der er de blitt overrasket av tyske soldater som skjøt dem da de prøvde å rømme fra dem. De blir så begravd bortenfor leiren, på det vanlige stedet. De tyske militære opplyser at fangene ble skutt under rømning. Som tidligere sagt så var dette et standarduttrykk for at det var foretatt en henrettelse. En annen kilde sier at de to ble skutt ved et geitehus ved bekken på Hjortland. På politivakten 12. mai i Eidsvåg fikk Nils A. Vindal tilbake det paret med gummistøvler og et av melkespannene som var stjålet. Daniel Lundekvam fikk tilbake nesten alle klærne, utenom et par votter, ullsokkene og arbeidshatten. De bestjålne ønsket ikke å søke om erstatning fra innenriksdepartementet for den bortkomne maten.

To ble også skutt ved kirkegården på Saurås, etter å ha prøvd å rømme fra leiren der eller fra Lid. De lå ”begravd” på nåværende del av kirkegården som grenser til veien mot Mellingen. Noen barn så at støvlene stakk opp av jorden.

Leirledelsen på Lid ble senere skiftet ut, etter dette ble ingen skutt og ingen prøvde å rømme. De ansvarlige for massedrapene på Lid fikk senere sin straff. Etter krigen ble drapene etterforsket, og de ansvarlige tyske offiserer sendt til Sovjetunionen. Disse hadde også flere drap i andre fangeleirer på samvittigheten. Sannsynligvis ble disse skutt etter en summarisk rettssak.

Fangene i Sauråsleiren ble behandlet bedre, de kom også noe senere i krigen og hadde en god leirledelse. Som for fanger flest var arbeidet hardt, og fangene var trette når kvelden kom, bare søndagen var fridag. De hadde lite fritid og sang for å oppmuntre hverandre. Når Alfred Saurås og andre gikk forbi Sauråsleiren på søndager, sang fangene disse melankolske og vakre russiske sanger. De som hørte dette, sier at de ikke har hørt lignende som disse mannskor når de sang sanger som Volga, Volga og Moskva Maja.

24 lå ”begravd” ovenfor leiren på Lid, to fanger på Saurås og en på Rolland. 10.-12. juli 1945 ble det gravd opp seksten graver med til sammen 27 lik under bare noen centimeter jord. De ble obdusert på stedet for om mulig å fastslå dødsårsaken. Den allierte krigsforbryterkommisjon var også der for å avhøre lokale nordmenn. 13. juli ble de etter ønske fra åsabuer begravd på Åsane kirkegård.

Tidligere politi fra det tyske sikkerhetspolitiet og norske frontkjempere måtte grave opp de døde krigsfangene. Foto av Hordaland politikammer. Foto fra Michael Stokkes samling.

På Liarinden er det lite som minner om at dette var en fangeleir. De eneste sporene er en mur som fangene laget og noe jern i marken fra piggrådgerdet. Veien inn til porten i fangeleiren kan følges ved Liarinden 12. Fra Sauråsleiren finnes det noen rester fra leiren, blant annet en vei. I en sementblokk er det lagt ned småstein som viser et hakekors og årstallet 1943. En russisk bokstav på en annen stein viser at det er fanger som har laget dette. Jernstolper i marken fra det dobbelte piggrådgerdet kan ennå finnes i skogen slik at en kan se hvor hele gjerdet gikk.

Saurås, rester fra fangeleiren.

Tobakkskrin gitt av Mikhail Kambol til familien på Myrdal. Tilhører Eldbjørg Olsen.

Det har vært prøvd å finne noen tidligere fanger som fremdeles lever. Skrinet på fotografiet har et navn på en fange som besøkte Eldbjørg Olsens hjem. Han het Mikhail Kambol. Dette navnet finnes på repatrieringslister fra sommeren 1945. Da ble de 84 000 gjenlevende fanger sendt hjem til Sovjetunionen. Stalin hadde sagt at de som ble tatt til fange i krigen mot tyskerne, skulle betraktes som forrædere. Heldigvis hadde han behov for arbeidskraft, og de hjemvendte fangene ble ikke skutt med en gang. Det ble foretatt flere forhør og hadde en hatt noe som helst kontakt med tyskerne, så ble en sendt til arbeidsleirer i Sibir, de såkalte GULagleirer. Mange ble sendt langt av gårde for å arbeide to år for å bygge opp ødelagte fabrikker og lignende. Så fikk de lov til å komme hjem. Etter to år var over 70 % av alle de tidligere fanger fra vesten kommet hjem til sine familier. Evelyn Hjortland fikk et brev fra en tidligere fange i 1957. Da var det blitt litt friere, og noen få tok sjansen på å skrive brev til vesten. De kunne ellers bli mistenkt for å være spion hvis en hadde kontakt med utlandet. Mikhail Kambol har vi ikke klart å oppspore; han bor ikke på den adresse som sto i utreiselistene, en by i Hviterussland.

I år 2000 var det besøk fra tidligere fanger som hadde vært i Laksevåg og på Fjell under krigen. Det ble sterke møter med minner og steder fra fortiden. Også gode minner om det

norske folk som hjalp dem ble sterkt fremhevet. Som en krigsfange fra Russland sa det: *Vi hadde ikke overlevd uten hjelp med mat og annet fra gode nordmenn.* Kanskje vi en dag får kontakt med en som var fange i Åsane? Denne gang kunne den tidligere fangen fått oppleve Åsane på en helt ny måte enn da han var fange her i de forferdelige årene 1942-45.

La denne lille artikkelen være med på å holde levende minnet over de sovjetiske krigsfangene som bodde bak piggtrådgjerder i Åsane fra 1942-45. La oss tenke på dem når vi ser støtten over de 27 menn som led og nå hviler i norsk jord.

Kilder

Statsarkivet i Bergen: Hordaland politikammer og Bergen Kretsfengsels protokoller.

Uds arkiv: Displaced Personsarkivet. Sak fra den Sovjetiske ambassade.

Riksarkivet: Krigsgravtjenesten.

Boken Nordmenn i fangenskap, 2. utgave Oslo 2004.

Intervjuer med mange åsabuer. Stor takk for at dere ville dele deres historier.

Ymse avisutklipp fra Arbeidet, Bergens Arbeiderblad, Bergens Tidende og Dagen fra 1945.

Michael Stokkes hjemmeside om sovjetiske krigsfanger i Norge:

www.sovjetiske-krigsfanger.no

Tusen takk til kulturkontoret i Åsane for økonomisk støtte til innsamling av materiale.